

**ВИКОРИСТАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ:
ПУБЛІЧНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ПОЗИТИВНО-ПРАВОВІ ТА ДОКТРИНАЛЬНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ У СФЕРІ ОСВІТИ.....	6
1.1. Правове регулювання використання державної мови у публічних сферах	6
1.2. Термінологічні аспекти використання державної мови у сфері освіти	9
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЮРИСДИКЦІЙНІ ЗАСОБИ МОВНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ ОСВІТИ	14
2.1. Мовно-забезпечувальні інституції	14
2.2. Застосування заходів контролю та стягнення до юридичних осіб	19
2.3. Перспективна відповідальність фізичної особи за порушення мовних зобов'язань.....	23
ВИСНОВКИ.....	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	30

ВСТУП

Актуальність. Освітня сфера є площиною обов'язкового використання державної мови. Сьогодні причиною цього є не тільки конституційний статус української мови, а й факт внесення її до переліку тих сфер, в яких слід дотримуватися норм нового мовного закону. Мова йде про Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 року, що набув чинності 16 липня 2019 року. Таким чином законодавець встановив акцент на необхідності використання державної мови під час процесу досягнення здобувачем освіти очікуваних результатів навчання, а саме тих знань та навичок, які слугують основою розвитку особи в напрямку вдосконалення своїх життєво необхідних умінь. Тож варто приділити увагу «мовному» обов'язку в сфері реалізації освітньої діяльності, що дозволить зародити у свідомості кожної людини, яка навчається, не тільки повагу до мови, як до одного із символів країни, а й до України загалом.

Теоретичною основою дослідження стали праці таких вчених, як Габермас Ю., Крестовська Н., Матвєєва Л., Миколенко О., Павлик І., Ріттер М., Скакун О. та інші.

Емпіричною основою роботи є норми національного законодавства України.

Об'єктом дослідження є правове регулювання статусу української мови як державної.

Предметом є адміністративно-правове забезпечення використання державної мови в освітньому процесі.

Метою роботи є здійснення аналізу законодавчого регулювання офіційної мови України в освітній сфері.

Згідно окресленої мети, були виокремлені наступні **завдання**:

- 1) проаналізувати термін «правове регулювання» та дію цього інституту на державну мову України;
- 2) визначити проблемні аспекти сфери дії нового мовного закону;

3) здійснити аналіз термінологічної бази Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»;

4) дослідити нові мовні інституції, які створені для забезпечення використання державної мови в публічних сферах та визначити проблематику їх запровадження;

5) проаналізувати застосування заходів контролю за використання української мови в освітньому процесі через призму інституту відповідальності;

6) проаналізувати майбутні норми, що будуть регламентувати адміністративну відповідальність за порушення у сфері мовних відносин як механізм притягнення до відповідальності за протиправне діяння в освітній сфері.

Методологічну основу роботи складають як загальнонаукові, так і спеціальні методи. Діалектичний метод, зокрема, був застосований при аналізі базових теоретичних даних. Застосування аналітичного методу виражається в узагальненні позицій вчених щодо розуміння терміну «правове регулювання», «державна мова», «публічна сфера» тощо. За допомогою формально-логічного методу проаналізовано норми чинного законодавства. Системний метод було застосовано при написанні роботи для забезпечення послідовності та логічності викладення матеріалу.

Наукова новизна. У роботі проаналізовано: проблемні аспекти сфери дії нового мовного закону, а саме взаємовплив «публічного» на «приватне»; термінологічні аспекти Закону 2704-VIII; склад правопорушення, структуру статей, що регламентують адміністративну відповідальність фізичної особи за порушення мовного законодавства, а також санкції, які вони передбачають та інші.

Теоретичне значення. Спираючись на погляди науковців, було визначено дефініції термінів «правове регулювання» та «вульгаризація». Також, у роботі було детально досліджено склад адміністративного правопорушення у сфері мовних відносин. Результати роботи можуть бути

використані при написанні наукових робіт. Також, результати можуть бути підґрунтям для наступних досліджень окресленої теми.

Практичне значення. Результати роботи можуть бути використані при розробці програми навчальних дисциплін, планів семінарських практичних занять з дисциплін «Адміністративно право України» та «Адміністративна відповідальність», що засвідчено актами впровадження.

Апробація результатів дослідження. Положення й висновки, наведені в дослідженні, було апробовано на/в: 1) Зарубіжному фаховому виданні «Науковий вісник Ужгородського національного університету» Серія «Право» (Вип. 61, 2020 р.) (*копія додається*); 2) II науково-практичній конференції «Право, держава та громадянське суспільство в умовах системних реформ» (м. Дніпро, 2020 рік) (*копія тез додається*); 3) Міжнародній науково-практичній «Рівень ефективності та необхідність впливу юридичної науки на нормотворчу діяльність та юридичну практику» (м. Харків, 2020 р.) (*копія тез додається*); 4) Міжнародній науково-практичній конференції «Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні» (м. Одеса, 2020 р.) (*копія тез додається*).

Структура наукової роботи обумовлена метою та завданнями дослідження та складається зі вступу, двох розділів (один з яких містить два підрозділи, а другий – три), висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ПОЗИТИВНО-ПРАВОВІ ТА ДОКТРИНАЛЬНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ У СФЕРІ ОСВІТИ

1.1. Правове регулювання використання державної мови у публічних сферах

Сила взаємозв'язку держави та суспільства не може бути піддана сумнівам, оскільки відсутність одного відповідного явища виключає існування іншого. Для того, щоб суспільство продовжувало своє ефективне існування необхідний потужний діючий механізм регуляції, що здатний буде забезпечувати високий рівень організації суспільних відносин. Уособленням такого механізму є держава, яка покликана слугувати людині та при цьому виконувати такі функції: впорядкування суспільних відносин, забезпечення стабільності своїх інститутів, гарантування належних умов існування для кожної особи тощо. Для того, щоб у повній мірі реалізувати всі свої функції держава застосовує механізм правового регулювання як інструмент впорядкування структурних елементів суспільства. Перш ніж перейти до правового регулювання певної сфери (зокрема мовної), слід дослідити тлумачення цього терміну.

Оскільки законодавче визначення поняття «правового регулювання» відсутнє, то варто звернутися до доктринальних підходів його тлумачення. Н.М. Крестовська та Л.Г. Матвєєва вважають, що правове регулювання – це впорядкування найважливіших суспільних відносин, що здійснюється компетентним суб'єктом (як правило, державою) за допомогою правових засобів [1, с. 269]. Інші науковці притримуються схожій позиції, яка полягає в тому, що правове регулювання представляє собою цілеспрямований результативний вплив права на конкретні суспільні відносини з метою їх впорядкування та вдосконалення за допомогою виключно правових засобів [2, с. 256]. О.Ф. Скакун зазначає, що правове регулювання це не тільки здійснюване державою за допомогою права і сукупності правових засобів упорядкування суспільних відносин, але й їх юридичне закріплення, охорона і розвиток [3, с. 488]. Проаналізувавши думки науковців, можна дійти до

висновку, що вони вбачають природу правового регулювання у впливі на певні суспільні відносини компетентним органом, тобто державою, виключно за допомогою правових засобів, насамперед норм права. Акцент на такому виді засобів дає змогу усвідомити, що у випадку використання державою під час регулювання суспільних відносин неправових засобів, мова буде йти про правовий вплив, а не про правове регулювання. Різниця цих двох явищ полягає в предметі регулювання, сфері та механізмі дії, наслідках. Тож в будь-якому разі слід пам'ятати про їх нетотожність, а лише схожість за змістом [2, с. 254].

Одним із об'єктів правового регулювання, що надалі буде підданий аналізу, є державна мова України. Необхідність якісного регулювання державою відповідної сфери виражається в статусі української мови, який регламентується перш за все, Конституцією України, в якій зазначено, що державною мовою є українська мова, всебічний розвиток та функціонування якої забезпечує держава [4]. Звернемо увагу, що процес становлення та розвитку інституту державної мови почався з 24 серпня 1991 року після прийняття Верховною Радою УРСР «Акта проголошення незалежності України» [5, с. 242]. Пройшовши терени обмежень, ігнорування важливості правового регулювання та низки невдалих законопроектів, державна мова запанувала серед українського законодавства та закріпила свій пріоритет. Тож сьогодні відповідний інститут регулюється новоствореним мовним законом, а саме Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (далі – Закон 2704-VIII) від 25 квітня 2019 року, який частково набув чинності 16 липня 2019 року. Перше, що слід відмітити, він закріпив конституційний статус української мови як державної (офіційної) і при цьому доповнив цю сукупність ознак терміном «єдина», що на щабель вище підносить статус мови та утворює її гегемонію. Відповідно до Закону 2704-VIII, встановлюються так звані «мовні» обов'язки, які поширюються на певне коло осіб, а точніше на тих, хто входить до сфери дії цього нормативно-правового акта. Для визначення площини застосування норм Закону 2704-VIII законодавець використовує формулювання «сфери суспільного життя,

визначені цим Законом» [6]. Надалі встановлюється обмеження, у вигляді тих сфер, на які не поширюється дія Закону 2704-VIII, а саме приватна сфера та сфера справляння релігійних обрядів. Зрозуміло, що чітка вказівка на термін, який описує площину застосування положень нового мовного закону («публічна сфера»), відсутня. Оскільки в будь-якому разі є необхідність визначити цей термін, то законодавець відіслав читача до переліку видів публічних сфер, які й стали сферою дії Закону 2704-VIII. Цей список виглядає приблизно так: в роботі органів державної влади; у нормативно-правових документах; діловодстві та документообігу; освітній, науковій, культурній, медичній; на телебаченні та радіомовленні тощо [6]. Така відсилка до видів публічних сфер і є законодавчим тлумаченням терміну «публічна сфера». Своєрідність способу визначення одного з понять Закону 2704-VIII полягає в тому, що таким чином було поставлено акцент на кожному виді публічної сфери і одночасно підкреслено важливість їх ролі в мовному законодавстві. Хоча законодавча дефініція терміну «публічна сфера» відсутня, необхідність наявності визначення цього поняття не зникає. До того ж трактування цього положення допоможе визначити межу між публічною сферою та приватною. Взаємозв'язок таких сфер, як приватна та публічна потребує уваги, оскільки безпосередньо має значення і для сфери освіти. Хоча Закон 2704-VIII чітко і містить положення, що встановлює заборону використовувати державну мову в приватній сфері, але важко не помітити непряму дію положень відповідного нормативно-правового акта на неї. Ця дія виражається у впливі правопорядку в публічних сферах на порядок у приватній. У будь-якому випадку «публічне» впливає на «приватне», та навпаки, оскільки це два елемента одного цілого – правової держави. Відповідні інтереси, що є базою для формування зазначених сфер, також не існують одна без одної, а наявність однієї доводить буття іншої. Це підтверджує взаємозв'язок, який полягає в тому, що публічний інтерес формується з урахуванням найбільш типових приватних інтересів, а приватні – з урахуванням публічних [7, с. 23]. При цьому публічний інтерес не повинен шкодити приватному, а приватний не має йти всупереч загальнодержавним

цінностям. Вплив правового регулювання публічної сфери на приватну сферу можна прослідкувати на прикладі використання державної мови в приватному спілкуванні членів родини, які навчалися українською в школі. Ймовірно, у такому разі вони вільно володіють цією мовою та можуть спілкуватися нею між собою. Якщо ж взяти приклад мови комунікації членів родини, які отримували освіту в закладі, в якому не встановлено такого обов'язку, то можна помітити іншу тенденцію, а саме: більша ймовірність того, що вони не будуть використовувати державну мову в повсякденному житті. Пряма залежність мови навчання та мови приватного спілкування прослідковується через покоління в спілкуванні нащадків таких родин. Адже логічним та досить поширеним є приклади використання у власному житті тієї мови, якою спілкуються близькі родичі. Тож якщо Закон 2704-VIII, з одного боку, чітко і встановлює обмеження впливу, то, з іншого, не виключає ефекту обов'язку використовувати українську мову в публічних сферах (наразі в освітній сфері) на приватне спілкування громадян. Такий взаємозв'язок є корисним та не завдасть шкоди суспільству тільки, якщо державі вдасться шляхом правового регулювання певних сфер досягти балансу публічних та приватних інтересів, а саме не привести своїми діями до поглинання інтересів особистості або гіперболізації значення інтересів, тих, хто формує державний інтерес.

1.2. Термінологічні аспекти використання державної мови у сфері освіти

Кожен закон України перед тим як почати діяти, повинен пройти так звані етапи «зародження», «становлення» та «розквіту», тобто написання тексту проекту закону, внесення законопроекту до Верховної Ради України, читання, внесення поправок, ухвалення, підписання, набуття чинності тощо. Усі етапи мають вимоги, які повинні дотримуватися законодавцем. Згідно з Правилами оформлення проектів законів та основних вимог законодавчої техніки, особливу увагу необхідно звертати на точність термінології [8]. Застосування багатозначних термінів, неточних формулювань та неясних для читача положень, може привести до виникнення юридичних колізій або викривлення правової свідомості в результаті використання законодавцем незрозумілих

термінів нормативно-правового акта. На думку Ткачука А. «Саме чіткість правових понять, однозначність їхнього змісту стають необхідною передумовою однозначності й справедливості нормативно-правових рішень» [9, с. 217]. Для того, щоб певний закон був зрозумілим та застосовувався кожним однаково, законодавець вводить в структуру нормативно-правового акта статтю під назвою «Визначення термінів». Трактуювання юридичних термінів, що використовуються в законі самим законотворцем підтверджує факт дотримання вимоги до нормативно-правового акта відповідати принципу «правової визначеності». Цікавим є те, що Закон 2704-VIII не містить статті «Визначення термінів» (яка наявна в більшості актах українського законодавства), і цей факт є недоліком мовного закону. Щоб в цьому переконатися розглянемо декілька термінів Закону 2704-VIII та проблемні питання їх визначення.

Першим прикладом може слугувати термін, проблемні аспекти якого вже були висвітлені в попередньому підрозділі, а саме «публічна сфера», який описує площину дії норм Закону 2704-VIII. Це вказано непрямым способом у нормативно-правовому акті, але підтверджено більшістю його статей. Правильне трактування сфери дії нормативно-правового акта напряду залежить від точного розуміння відповідного терміну. Першим вченим, що розкрив сенс терміну «публічна сфера», став Ю.Габермас. Він вважав, що «публічна сфера» – це та сфера соціального життя, в якому формується громадська думка [10, с. 231]. Також існує наукова позиція, відповідно до якої, «публічна сфера» – це спосіб забезпечення в суспільстві клімату причетності до управління суспільними справами і демократизму [11, с. 5]. За допомогою публічної сфери відображається взаємозв'язок суспільства та держави, в якому держава представляє інтереси всього суспільства, які сформовані на основі приватних інтересів. З цього випливає думка німецького соціолога М.Ріттера, який вважав, що тільки шляхом урахування інтересів і «публічного» і «приватного» можливо досягти максимально ефективного вирішення проблем суспільства загалом [12, с. 20]. Можна дійти до висновку, що публічна сфера – це сфера соціального

життя, яка відображає активну участь громадян в управлінні державою суспільними справами, тобто в політичному процесі. Це означає, що сформувавши приватні інтереси, особа зможе вплинути на виникнення публічного інтересу, який спрямований на задоволення потреб всього суспільства. Тому варто звернути увагу на нагальність встановлення терміну «публічна сфера» творцем законодавчої бази, оскільки відповідне поняття відображає сферу поширення дії мовного закону.

Наступним терміном, відсутність визначення якого також є недоліком нового мовного закону, оскільки виступає його «ядром», є «державна мова». Вперше термін «державна мова» зустрічається вже в назві Закону 2704-VIII. Чи не є це однією з основних причин законодавцю надати визначення такому явищу, яке виражає сутність існування самого Закону 2704-VIII? Для правової системи цей термін не є новим, оскільки, як вже зазначалося, Конституція України чітко визначає, що державною мовою є українська. Але це не є визначенням поняття, як юридичного терміну, а найімовірніше встановлення особливого статуту мови в країні. При цьому, інші нормативно-правові акти містять дефініцію цього терміну. Закон України «Про державну службу» встановлює, що «державна мова – українська мова, якій Конституцією України надано статус мови офіційного спілкування посадових осіб державних органів та органів місцевого самоврядування під час виконання посадових обов'язків, а також мови діловодства і документації цих органів та посадових осіб» [13]. Таке визначення розкриває значення «державної мови» як мови, якою офіційно зобов'язані спілкуватися посадовці під час виконання своїх повноважень, а також мова, яку необхідно використовувати в діловодстві та документації в цих органах. Таке визначення є достатньо вузьким і не повністю відображає той високий статус, що закріплений Конституцією України та підтверджений Законом 2704-VIII. Конституційний Суд у своєму рішенні №v010p710-99 від 14 грудня 1999 року надав визначення «державної мови», як мови, якій державою надано правовий статус обов'язкового засобу спілкування у публічних сферах суспільного життя [14]. Чи повним є відповідне поняття? Однозначну відповідь

сформулювати важко, але досить легко можна зрозуміти, що це тлумачення є більш загальним, ніж попереднє. У словнику української мови зазначено, що «поняття» – це результат узагальнення суттєвих ознак об'єкта дійсності [15, с. 168]. Це підтверджує думку, що будь-який термін повинен містити в собі перелік найточніших ознак поняття, які відрізняють його від інших понять. Тож описуючи лише певну ознаку, наприклад «засіб спілкування у публічних сферах суспільного життя» чи «мова спілкування посадових осіб під час здійснення ними своїх повноважень», чи повністю законодавець окреслює таке явище, як державна мова? Очевидно, що термін «державна мова» містить в собі набагато більше визначальних ознак, ніж ті, які мають вже існуючі визначення. Державна мова є символом країни та має особливий статус. Така мова виражає не тільки форму «декламування» управлінських рішень держави, а й спосіб вираження думок головного суб'єкта країни – громадянина. Для того, аби знайти відповідь на ці питання, слід дочекатися встановлення самим творцем Закону 2704-VIII єдиного терміну в основному нормативно-правовому акті серед мовного законодавства.

Ще одним суперечливим поняттям, що міститься в Законі 2704-VIII є термін «вульгаризація української мови». Він зустрічається лише одноразово серед чинного національного законодавства загалом та в тексті Закону 2704-VIII зокрема. Відповідно до статті 3 встановлено одне із його завдань, яке виражається у підтримці української мови шляхом запобігання вульгаризації української мови та змішування її з іншими мовами [6]. Від латинського вульгаризм – «vulgaris» означає звичайний, брутальний, простий. Мається на увазі простіший або грубіший, ніж норма – нормативна лексика, тобто літературна. Щось, що існує поза межами нормального спілкування [16]. Як зазначає Академічний тлумачний словник української мови, це «грубе слово або вираз, що перебуває поза нормами літературної мови» [17, с. 787.]. Тому можна зробити висновок, що «вульгаризація української мови» це процес застосування вульгаризмів до української мови, а саме викривлення українських слів або виразів у бік їх спрощення. Цей термін не вирізняється

багатозначністю свого тлумачення або неточністю формулювання його ознак, як попередньо досліджувані дефінієндуми. Навпаки, він має досить однозначний сенс, закріплений словником української мови, але все ж таки потребує особливої уваги у зв'язку зі своєю унікальністю та новизною. Тож варто відмітити, що законодавцю слід надавати визначення тим поняттям, які є нововведеннями українського законодавства, можуть трактуватися по-різному або мають вагоме значення для правової системи країни для того, щоб сприяти однаковому застосування норм права.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЮРИСДИКЦІЙНІ ЗАСОБИ МОВНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ ОСВІТИ

2.1. Мовно-забезпечувальні інституції

Відповідно до статті 21 Закону 2704-VIII мовою освітнього процесу в закладах освіти є державна мова. Навчання українською на всіх освітніх рівнях у комунальних та державних закладах гарантується для громадян України. Особи, які належать до національних меншин можуть вивчати разом з державною мовою, мову відповідної національної меншини, але лише в комунальних закладах і тільки на рівні дошкільної та початкової освіти. Представники корінних народів мають відповідне право на рівні дошкільної та загальної середньої освіти, і реалізується це право через комунальні заклади загальної середньої освіти або через національні культурні товариства. Якщо представники певного корінного народу або національної меншини матимуть необхідність вивчати свою мову під час здобуття професійної (професійно-технічної), фахової перед вищої або вищої освіти, то вони зможуть вивчати її як окрему дисципліну [6].

Цікавим є той факт, що стаття 21 Закону 2704-VIII, яка присвячена освітній сфері, та стаття 7 Закону України «Про освіту» мають однаковий зміст, за винятком двох частин. Ці дві статті, а також норми спеціального законодавства окремих рівнів освіти, підтверджують одне – впровадження обов'язку використання державної мови вже з моменту, коли дитина починає отримувати початкові знання та освіту загалом. Що стосуються відмінностей, то третя частина статті 21 Закону 2704-VIII, зміст якої відсутній у статті 7 Закону України «Про освіту», регламентує обов'язок застосування державної мови до зовнішнього незалежного оцінювання за результатами здобуття повної середньої освіти та вступних випробувань, окрім зовнішнього незалежного оцінювання з іноземних мов. Ця частина, відповідно до прикінцевих та перехідних положень Закону 2704-VIII, вступить в дію 1 січня 2030 року, і, ймовірно, тоді і з'явиться в Законі України «Про освіту». Другою відмінністю є частина 7 статті 21 Закону 2704-VIII, що регламентує обов'язок викладання

іноземної мови в закладах освіти і на курсах з вивчення іноземних мов відповідною іноземною або державною мовою [6]. Висновок з викладеного один – в загальному освітній процес повинен проводитись українською мовою. Дублювання статті Закону України «Про освіту» в мовному законі нашою на наукове осмислення не стільки причин їх схожості, скільки причин відсутності детальних меж сфери поширення «мовного» обов'язку в цих нормативно-правових актах. Дивним є те, що законодавець не визначив ці межі навіть в спеціальному освітньому законодавстві. А таке питання: «чи поширюється відповідний обов'язок на час перерв або приватного спілкування працівників освіти, але під час навчального процесу?» продовжує виникати (особливо після прийняття Закону 2704-VIII, який чітко встановив заборону поширення обов'язку використовувати українську мову в приватній сфері). Один з варіантів істини можна знайти в листі новобраного міністра освіти України, що був підписаний 17 вересня 2019 року. Міністр зазначила, що державну мову необхідно застосувати в робочий час усіма працівниками закладів освіти, а саме: під час проведення навчальних занять (крім винятків), а також під час спілкування в рамках освітнього процесу вчителів, викладачів, іншого персоналу закладів освіти як зі здобувачами освіти (вихованцями), так і між собою [18]. Формулювання «спілкування між собою» більшою мірою схоже на «приватне спілкування». Згідно з академічним тлумачним словником, «приватний» означає «не державний, не суспільний, тобто той, який належить окремій особі» [19, с. 568]. Логічним буде й те, що «приватне спілкування» – це особиста платформа комунікації людей, на яку забороняється посягнути іншим, хто не є частиною приватного, наразі державі. При цьому заборона втручання у відповідну сферу регламентована не тільки мовним законом, а й Кримінальним процесуальним кодексом України, відповідно до якого, існує заборона втручання в приватне спілкування без ухвали слідчого судді [20]. Встановлюючи обов'язок використовувати українську мовою «між собою» відбувається порушення одночасно двох нормативно-правових актів. Після аналізу питання меж поширення дії Закону 2704-VIII на освітню сферу ще раз

підтверджується такий недолік законодавства як відсутність визначення «публічної сфери». Це може призвести до помилкового чи/та надмірного втручання держави в приватне життя громадян під час певної діяльності в публічній сфері. Незважаючи на наявність чи відсутність терміну «публічна сфера», «мовні» обов'язки все ж таки встановлені та їх слід дотримуватися. Для забезпечення виконання відповідних обов'язків законодавець надав життя новим інституціям в правовій системі України. Вони покликані прийти на допомогу процедурі втілення в життя загальнообов'язкових правил поведінки та стати гарантом стабільності положень Закону 2704-VIII.

Відповідно до статті 43, з дня набуття чинності нового мовного закону починає діяти Національна комісія зі стандартів державної мови (далі – Комісія). Комісія є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра освіти та науки України. Основним призначенням Комісії є опрацювання та утвердження стандартів української мови як державної. Мовним законодавством встановлено перелік повноважень Комісії, до яких віднесено: затвердження вимог до рівнів володіння державною мовою; затвердження порядку перевірки зазначеного рівня та форму державного сертифіката, який видається Комісією для засвідчення певного рівня володіння мовою тощо [6]. Дослідження одного з повноважень Комісії може спровокувати виникнення суперечливих ідей з приводу їх ефективності. Мова йде про видачу державного сертифіката для підтвердження рівня володіння українською мовою. Певний рівень володіння мовою засвідчується державним сертифікатом або документом про повну загальну середню освіту за умови, що такий документ підтверджує вивчення особою української мови як навчального предмета (дисципліни) [6]. Їх природа говорить про різний рівень, оскільки Законом 2704-VIII встановлено різні мінімальні вимоги до тих, хто підтверджує володіння відповідною мовою різними документами. Це підтверджується тим, що процедура складання іспитів для отримання відповідного державного сертифіката є більш раціональною та відповідною

вимогам до рівнів володіння державною мовою, ніж процедура отримання оцінки для атестату. Тому законодавцю слід або вдосконалити процедуру оцінювання рівня володіння української в школі у вигляді складання відповідних іспитів, або в загальному переглянути варіанти засвідчення рівня володіння державною мовою.

Наступним мовно-забезпечуваним інститутом є Уповноважений із захисту державної мови (далі – Уповноважений). Мовний омбудсмен є новелою правової системи України, який покликаний сприяти функціонуванню української мови як державної. Його завданнями є захист державної мови та громадян щодо їх законних прав у мовній сфері. Він забезпечує моніторинг мовного законодавства, має повноваження розглядати скарги щодо дотримання вимог законодавства про державну мову, а також, у деяких випадках, застосовувати стягнення до правопорушника тощо [6]. Слід дослідити деякі його повноваження, насамперед, новий елемент українського законодавства – розгляд скарг щодо порушення мовного законодавства. Відповідно до статті 54, суб'єктом подання скарг може бути як фізична так і юридична особа, які мають права подати скаргу протягом шести місяців з дня, коли заявник виявив правопорушення [6]. Це означає, що будь-який студент, вчитель або викладач може звернутися до мовного омбудсмена для відновлення його прав. Процедура звернення, включає в себе такі етапи: 1) подача скарги фізичною або юридичною особою до Уповноваженого, інших органів, уповноважених здійснювати захист і контроль щодо застосування державної мови, у випадку, якщо вони вважають, що було порушено вимоги мовного законодавства або бажають усунути перешкоди та обмеження у користуванні державною мовою; 2) обов'язкова реєстрація Секретаріатом Уповноваженого скарги в день надходження і подання її Уповноваженому; 3) ознайомлення Уповноваженого з інформацією, що міститься в скарзі протягом 10 робочих днів та прийняття відповідного рішення – якщо скарга відповідає вимогам розгляду, то ця процедура триває 30 робочих днів від дня ухвалення рішення про здійснення мовної експертизи чи вжиття попередніх заходів контролю за застосуванням

державної мови; 4) повідомлення заявника про результати розгляду його скарги [6]. До того ж мовний омбудсмен, окрім повноважень, закріплених у розділі VIII «Захист державної мови», отримує від держави обов'язок розглядати справи про порушення вимог Закону 2704-VIII. Цей факт підтверджується положенням майбутньої статті 244-24 Кодексу України про адміністративні правопорушення, перспективне існування якої відбулося завдяки тому, що новий мовний закон набув чинності. Відповідна стаття зазначає, що «уповноважений із захисту державної мови розглядає справи про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням законодавства у сфері застосування державної мови та невиконанням законних вимог представника Уповноваженого із захисту державної мови (статті 188-52, 188-53)» [6]. Оскільки Уповноважений – це єдина посада в правовій системі України, то виходить, що тільки одна особа зобов'язана розглядати скарги і справи про правопорушення в мовній сфері. Очевидно, що у випадку незначної кількості випадків вчинення відповідного протиправного діяння, виконати це повноваження буде не складно, але у випадку великої кількості – майже неможливо. Така недосконала процедура реалізації певних повноважень Уповноваженого може привести до зниження ефективності діяльності відповідної інституції загалом. Для того, щоб цього уникнути, потрібно знайти способи вдосконалення процедури розгляду скарг та справ мовним омбудсменом. Одним з варіантів усунення цього недоліку є створення аналогічних інституцій в інших містах країни, окрім Києва, та делегування їм зазначених повноважень; або передача обов'язку розглядати скарги та справи про правопорушення в мовній сфері судовим органам. Та все ж таки варто надати перевагу другому варіанту з огляду на економність та раціональність утворення нових інституцій. Таким чином вдасться зняти навантаження з «центрального» Уповноваженого та досягти максимального ефекту від тих повноважень, які покликані забезпечувати захист від протиправних діянь. Після дослідження нових мовно-забезпечувальних інституцій слід визначити контролюючий орган за дотримання мовного законодавства в мовній сфері, а

також знайти відповідь на питання: «чи існує відповідальність навчального закладу в разі порушення обов'язку використовувати українську мову під час освітнього процесу, та хто в такому випадку змушений буде зазнати покарання: студент, викладач, який не виконує «мовний» обов'язок чи сам заклад?». Відповіді будуть висвітлені в наступних підрозділах другого розділу.

2.2. Застосування заходів контролю та стягнення до юридичних осіб

Відповідно до статті 56 Закону 2704-VIII, Уповноважений має повноваження здійснювати державний контроль за застосуванням державної мови у випадку, визначеному частиною третьою статті 55 мовного закону, а також за власною ініціативою. Контроль, що покликаний здійснювати Уповноважений, виступає одним із способів забезпечення законності, правопорядку і дисципліни в публічному адмініструванні. Це означає, що контрольні функції, у вигляді нагляду за діяльністю органів або витребування певних документів, відображають процес нагляду за дотриманням положень нормативно-правових актів різними суб'єктами адміністративного права [21]. У випадку невиконання вимог Уповноваженого під час здійснення ним державного контролю мовний омбудсмен (його представник) може вчинити такі дії: повторно звернутися до такого суб'єкта, а якщо і в цьому випадку протиправні дії підконтрольного суб'єкта повторилися, то застосувати стягнення відповідно до закону [6]. Якщо цього не сталося, та Уповноважений чи його представник здійснив відповідну процедуру державного контролю, то він складає акт про результати здійснення контролю. У разі виявлення порушення мовного законодавства мовний омбудсмен або його представник на основі відповідного акта складає протокол. Відповідно до статті 257 Кодексу України про адміністративні правопорушення, такий протокол надсилається уповноваженій особі розглядати справи про адміністративне правопорушення (у цьому випадку це є Уповноважений) [29]. Тож очевидним стає те, що далі мова піде про процедуру притягнення підконтрольного суб'єкта до відповідальності. Однією із функцій адміністративною відповідальності є превентивна функція, сенс якої полягає в попередженні виникнення

адміністративних проступків. Факт закріплення адміністративної відповідальності за протиправне діяння та притягнення до неї є тим засобом, що повинен зберегти суспільство від протиправних, що можливо будуть вчинені в майбутньому [22]. Окрім цього, Закон 2704-VIII містить пряму згадку про інститут відповідальності юридичної особи у вигляді статі 57, яка описує порядок накладення штрафів на суб'єктів господарювання за порушення закону щодо застосування державної мови у сфері обслуговування споживачів [6]. Згідно з Господарським кодексом України суб'єктами господарювання є господарські організації та громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці [23]. У свою чергу споживачем, відповідно до Закону України «Про захист прав споживачів», є фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника [24]. Тобто ще одним елементом інституту відповідальності, що містить Закон 2704-VIII, є відповідальність суб'єктів, що займаються господарською діяльністю у сфері надання послуг споживачам. Ця стаття набуває чинності через 6 місяців з дня призначення Уповноваженого. Оскільки уряд призначив Уповноваженого 27 листопада 2019 року, то, відповідно, повноваження мовного омбудсмена набудуть чинності 27 травня 2020 року [25]. Саме тоді можливим стане притягнення до відповідальності суб'єктів господарювання за порушення мовного закону у сфері обслуговування споживачів.

Наступним елементом відповідальності за порушення Закону 2704-VIII є нові статті Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – Кодекс), що набудуть чинності 16 липня 2022 року. Мова йде про статтю 188-52, яка матиме назву «Порушення закону щодо функціонування і застосування української мови як державної» та 188-53 – «Невиконання законних вимог Уповноваженого із захисту державної мови під час здійснення ним державного контролю за застосуванням державної мови» [6]. Для того, щоб знайти

відповідь на питання: «які статтю слід застосувати у разі притягнення до відповідальності за порушення мовного законодавства заклад освіти?» слід дотримуватися такого алгоритму: 1): надати визначення терміну «заклад освіти»; 2) дослідити як притягається до відповідальності цей вид установи; 3) визначити, хто буде відповідальним у разі порушення вимог Закону 2704-VIII під час освітнього процесу. Згідно з статтею 1 Закону України «Про освіту», закладом освіти є юридична особа публічного чи приватного права, основним видом діяльності якої є освітня діяльність [26]. Відповідне визначення надає відповідь на перше питання: заклад освіти – це юридична особа, тож і притягати до відповідальності його слід як цей вид суб'єкта. У загальному існує три варіанти притягнення до відповідальності юридичної особи: 1) притягнення до відповідальності посадової особи, що вчинила правопорушення; 2) притягнення до відповідальності одночасно і юридичної, і посадової осіб; 3) притягнення до відповідальності лише юридичної особи [27]. Якщо мова буде йти про притягнення до відповідальності лише посадової особи, то тоді слід застосувати статті 188-52 та 188-53 Кодексу, оскільки посадова особа буде нести відповідальність як фізична особа. Хоча ці статті не містять прямої вказівки на суб'єкта (тобто термін «фізична особа»), але, з огляду на загальне правило, можна зробити висновок про те, що вони регламентують адміністративну відповідальність саме цього суб'єкта. За загальним правилом суб'єктом складу протиправних діянь, що передбачені Кодексом є особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку, тобто фізичні особи [28]. Натомість Заходи адміністративного впливу до юридичних осіб передбачені спеціальними нормативно-правовими актами, такими як: Податковий кодекс, Бюджетний кодекс, Закон України «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності» тощо. Отже, виправданою є думка, що Кодекс, за загальним правилом, регламентує відповідальність лише фізичної особи, то, ймовірно, статті 188-52 та 188-53 передбачають відповідальність фізичної особи, тому їх слід буде застосувати у разі притягнення конкретної посадової

особи закладу освіти до адміністративної відповідальності. У разі притягнення до відповідальності заклад освіти, як юридичну особу, то потрібно буде застосувати статтю, що присвячена адміністративній відповідальності юридичної особи. Але яку статтю доречно буде застосувати в такому випадку? Очевидно, що стаття 57 Закону 2704-VIII присвячена застосуванню стягнення до юридичної особи, але лише тієї, яка здійснює обслуговування споживачів. Та складно віднести учня, наприклад, до фізичної особи, яка пов'язана з придбанням або використанням продукції для особистих потреб (термін «споживач»). Вищенаведене твердження змушує дійти до висновку, що відповідальність закладу освіти як юридичної особи відсутня, тому, цілком ймовірно, що у разі вчинення протиправного діяння представником освітнього закладу, нестиме адміністративну відповідальність виключно той, хто вдався до такого діяння (наразі учень, студент, викладач). Зазначене твердження легко можна піддати сумнівам до моменту удосконалення законодавцем інституту відповідальності за порушення мовного законодавства. Але поки цього не сталося, залишаються ймовірними випадки нехтування вимогами Закону 2704-VIII у зв'язку із відсутністю відповідальності юридичної особи (або її однозначного трактування). Таким прикладом є проведення заходів під егідою навчального закладу недержавною мовою. Відповідно до статті 29, заходи, що організовується повністю чи частково державними установами (наразі державними навчальними закладами) є публічними заходами. Закон 2704-VIII встановлює обов'язок проведення публічних заходів виключно українською мовою. При цьому, якщо він проводиться недержавною мовою, то організатори зобов'язані забезпечити синхронний або послідовний переклад державною мовою, якщо цього вимагає хоча б один учасник публічного заходу. Також зазначено, що положення не поширюється на заходи для обмеженого кола осіб та заходи, організовані спеціально для іноземців та/або осіб без громадянства [6]. Але визначення терміна «обмежене коло осіб» відсутнє, тому стає незрозуміло, хто відноситься до таких осіб. Якщо кожен публічний захід, який організований навчальним закладом, визначати як для «обмеженого кола осіб»,

то можна нехтувати обов'язком застосування української мови. Тож важливим є встановлення визначення відповідного терміну для того, щоб уникнути виникнення порушень з боку навчальних закладів, які замість забезпечення проведення заходу українською або надання перекладу, можуть змінити статус заходу, щоб не нести додаткових обтяжень у вигляді забезпечення перекладача та оплати за його послуги. Отже, завдяки вищенаведеному дослідженню заходів контролю та стягнення до юридичної особи можна дійти до висновку, що заклад освіти можливо притягнути до відповідальності за порушення мовного законодавства тільки шляхом притягнення до відповідальності фізичної особи, що вчинила відповідне протиправне діяння. Що стосується іншого виду притягнення до відповідальності юридичної особи (тобто конкретного закладу освіти, а не учня чи вчителя/викладача), то Закон 2704-VIII не містить конкретної вказівки на інститут відповідальності закладу освіти за відповідне правопорушення. Це призводить до нехтування мовним обов'язком, уникнення відповідних зобов'язань або сформування байдужого ставлення до норм права.

2.3. Перспективна відповідальність фізичної особи за порушення мовних зобов'язань

Оскільки єдиним ймовірним варіантом притягнення до відповідальності за порушення мовного законодавства у сфері освіти є притягнення до неї фізичної особи, то слід дослідити статті 188-52 та 188-53 Кодексу, що регламентують відповідальність фізичної особи за порушення мовного законодавства. Відповідно до змісту майбутньої статі 188-52 Кодексу, у разі вчинення відповідного протиправного діяння відбувається посягання на вимоги Закону 2704-VIII у сферах поширення його дії. Об'єктивною стороною відповідного протиправного діяння є сукупність зовнішніх ознак, які характеризують правопорушення і виражаються в наявності трьох обов'язкових елементів: протиправного діяння (дія або бездіяльність), результаті діяння та причинно-наслідковому зв'язку між діянням і шкідливим результатом. Формулювання статі 188-52 «порушення вимог...» з одного боку, можна розцінювати як дія, тобто активна поведінка особи, яка усвідомлює свої вчинки

і здатна керувати ними (об'єктивна сторона – діяння). Хоча, з іншого боку, не варто виключати ймовірність існування такої форми як «бездіяльність» (мається на увазі випадки, коли йтиметься не про невикористання української мови в певних сферах, а про інші форми порушення вимог мовного законодавства). Вказівки на інші обов'язкові ознаки об'єктивної сторони в статті відсутні. Відомо, що адміністративні правопорушення можуть бути або з матеріальним складом правопорушення, або з формальним. У разі притягнення до адміністративної відповідальності особи за статтею 188-52 Кодексу матиметься на увазі формальний склад правопорушення, оскільки стаття описує лише дії, вчинення яких, одразу призведуть до притягнення особи до відповідальності, і не містить вказівку на обов'язковість настання наслідків, які стануть передумовою притягнення до адміністративної відповідальності. До суб'єктів адміністративного правопорушення, відповідно до Кодексу, віднесено фізичну особу, яка на момент вчинення адміністративного правопорушення досягла шістнадцятирічного віку. Тож для визначення суб'єкта правопорушення, яке описує стаття 188-52, слід застосувати загальне правило і визначити його як «фізична особа». Суб'єктивна сторона складу правопорушення відображає внутрішню сторону протиправного діяння. Зазвичай ознаками суб'єктивної сторони є вина, мотив та мета вчинення правопорушення. Відсутність одного з елементів може вплинути на розмежування протиправного та правомірного діянь, ступінь тяжкості вчиненого діяння, ступінь суспільної небезпеки і вид та розмір санкції. Стаття 188-52 Кодексу прямо не передбачає відповідних ознак, але якщо дослідити природу діяння, передбаченого нею, то можна визначити принаймні одну ознаку, а саме форму вини. З одного боку, порушення мовного законодавства розглядається як умисне діяння, оскільки використання мови є суто вольовим вчинком, адже неможливо сказати слова, не розуміючи того, що відповідні слова відносяться до іншої мови. З іншого боку, не можна чітко стверджувати, що законодавець мав на увазі лише умисел, як форму вини, оскільки застосування мови, що не є державною у публічних сферах можливо й за

допомогою інших форм, протилежних умислу – протиправна легковажність та протиправна недбалість. Тобто, коли особа використовує мову, та легковажно ставиться до наслідків порушення норм; або коли використовує мову, не передбачає наслідків порушення, але може і повинна передбачити. Прикладом самовпевненості під час недотримання законних вимог в освітній сфері може слугувати випадок, коли викладач вищого навчального закладу під час лекції, пояснюючи матеріал, використовує недержавну мову, але користується нею лише надаючи матеріал для запису. У такому випадку викладач легковажно ставиться до наслідків вчиненого правопорушення, оскільки не вважає, що його дії мають ознаки правопорушення.

Стаття 188-53 регламентує відповідальність за непокору владному суб'єкту – Уповноваженому. Тобто стаття передбачає адміністративну відповідальність у разі невиконання законних вимог Уповноваженого під час реалізації державного контролю за застосування державної мови [6]. При цьому стаття складається з однієї частини і регламентує відповідальність лише за повторне невиконання законних вимог Уповноваженого. Адміністративна відповідальність за вчинення описуваного протиправного діяння вперше відсутня. Можна дійти до висновку, що у випадку невиконання законних вимог Уповноваженого вперше, особа не буде піддана покаранню. Варто пам'ятати, що відсутність відповідальності у будь-якому випадку призводить до нехтування вимогами закону та підвищення кількості вчинених правопорушень. Ймовірно, не можливо буде уникнути негативних наслідків у результаті такого м'якого врегулювання питання щодо вчинення адміністративного правопорушення вперше відповідно до статті 188-53 Кодексу. Цікавим є те, що статті 188-52 та 188-53 перспективно будуть розміщені в главі 15 Кодексу, яка має назву «Адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління» [29]. Статті цієї глави містять склад правопорушення, об'єктивною стороною яких є невиконання владних приписів певного органу управління. Стаття 188-52 має несуміжну з цими положеннями природу та вказує на іншого суб'єкта

адміністративного правопорушення. Стаття описує непокору у вигляді недотримання мовних вимог, але в цьому випадку йдеться про нехтування нормами права, що встановив законодавець, і яких повинні дотримуватися всі, на кого поширюється сфера дії Закону 2704-VIII. До того ж, за складом адміністративного правопорушення стаття 188-52 більше подібна на статті, що розміщені в главі 14 «Адміністративні правопорушення, що посягають на громадський порядок і громадську безпеку». Тому варто замислитися над переміщення її у відповідну главу Кодексу, адже це допоможе відновити баланс його структури. Що стосується статті 188-53, то її розташування не викликає суперечностей з приводу місця свого структурного знаходження.

Законодавець чітко визначив розмір санкції, якщо представник навчального закладу під час освітнього процесу застосував недержавну мову, а саме штраф у розмірі від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або попередження, якщо порушення вчинене вперше [6]. Проблемним постає питання розмежування публічних сфер у статті на різні частини. Так, наприклад, законодавець розділив сферу освіти і сферу застосування державної мови у друкованих засобах масової інформації та встановив різний розмір санкції. Якщо за порушення вимог Закону 2704-VIII в одній сфері передбачений один розмір санкції, а за аналогічні порушення в іншій сфері – інший розмір санкції, то чи можна тоді стверджувати, що таким чином законодавець надає перевагу правопорушенням в певних сферах та чи вважає застосування недержавної мови в освітньому процесі менш небезпечним, ніж у друкованих засобах масової інформації? Однозначну відповідь знайти важко, але думка про те, що розмір санкції прямо пропорційний ступеню небезпечності залишається. Тож у випадку встановлення певного розміру санкції враховується те, що відповідний її розмір буде достатній аби забезпечити реалізацію функцій санкції. Якщо ж розмір стягнення не може привести до належного дотримання вимогу законодавства, то, можливо, цей інструмент зовсім втрачає своє значення.

Слід звернути увагу, що статті 188-52 та 188-53 набудуть чинності лише через декілька років з моменту набуття чинності Закону 2704-VIII. Голова комітету Верховної Ради з питань культури і духовності у своїй доповіді зазначив, що факт відтермінування початку дії цього інституту пояснюється підготовкою до імплементації змін, а саме необхідністю додаткового часу для того, аби в кожній області України були створені центри для безкоштовного вивчення української мови [30]. Відповідно до статті 6 Закону 2704-VIII, держава організовує безкоштовні курси української мови для дорослих та забезпечує можливість вільно опанувати державну мову громадянам України, які не мали такої змоги [6]. Дійсно, для того, аби центри з надання відповідних послуг почали діяти, потрібен деякий час, який необхідний щонайменше на побудування/облаштування центрів та проходження курсу вивчення української мови (вдосконалення рівня володіння нею). Це надасть можливість громадянам, які недостатньо добре володіють українською мовою, якісно виконати свої законні обов'язки в майбутньому. Варто звернути увагу, що будь-які нововведення в законодавство повинні відповідати принципу «правової визначеності». Цей принцип дозволить суспільству бути впевненим у своєму майбутньому та ігнорувати думки, які будуть навіювати сумніви щодо перспективних норм права. Тому, аби кожен, на кого поширюється сфера дії певного закону, зміг належно сприйняти зміни, потрібен час на соціальне осмислення нововведень. Але, незважаючи ні на що, норма, що регламентує відповідальність фізичної особи повинна почати діяти в найближчий час після встановлення відповідного обов'язку. Адже несвоєчасне набуття чинності статей, що регламентують адміністративну відповідальність, може привести до підвищення ризику нехтування нормами права та кількості протиправних діянь через відсутність побоювань бути покараним. А поки законодавцю слід звернути увагу на наукові дослідження недоліків тимчасово замісних приписів Закону 2704-VIII та усунути їх, для того щоб новий мовний закон мав досконалу систему інституцій, які покликані забезпечувати стабільність та ефективність його положень.

ВИСНОВКИ

Відповідно до статті 10 Конституції України державною мовою є українська мова. Цей високий статус мови країни як єдиної державної (офіційної) було закріплено в довгоочікуваному спеціальному мовному законодавстві, а саме Законі України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 року, що частково набув чинності 16 липня 2019 року. Площиною поширення його дії стала публічна сфера, до якої ввійшла освітня сфера. Встановлення «мовного» обов'язку в ній має велике значення, оскільки використання української мови в освітній діяльності сприяє здобуттю навичок вільного спілкування мовою, виникненню в учнів з раннього віку шанобливого ставлення до мови, як до одного із символів країни та, як результат, до України загалом. Але окрім цього, Закон 2704-VIII має певні недоліки, які впливають на якісний процес застосування державної мови під час освітньої діяльності. Він не містить термінологічної бази, тобто статті «Визначення термінів» (до якої могли би бути включені такі терміни як «публічна сфера», «державна мова» та «вульгаризація української мови»), законодавче визначення яких необхідне для однозначного їх розуміння. Прийняття мовного закону призвело до появи мовно-забезпечувальних інституцій – Національної комісії зі стандартів державної мови та Уповноваженого із захисту державної мови, які покликані здійснювати державний контроль зокрема та якісно й ефективно забезпечувати використання мови в публічних сферах загалом. Але наразі відсутня досконала процедура отримання державних сертифікатів про рівень володіння державною мовою та розгляду скарг і справ адміністративних правопорушень у сфері мовних відносин. Також відсутня відповідальність закладу освіти як юридичної особи, а у випадку вчинення протиправного діяння в сфері освіти можливо буде притягнути лише фізичну особу, яка вчинила відповідне правопорушення. Майбутні статті 188-53 та 188-53 Кодексу, які слід застосувати в такому випадку, також мають ряд недоліків: відсутність чіткої вказівки на суб'єкт правопорушення, форми вини (це окремий прояв більш загальної проблеми

встановлення форми вини для проступків із формальним складом); відсутність відповідальності за вчинене протиправне діяння вперше (стаття 188-53); існування суперечливої градації розміру санкцій за вчинення відповідних діянь та місце розташування по відношенню структури Кодексу (стаття 188-52) тощо. А відстрочення інституту відповідальності на 3 роки після набуття чинності Закону 2704-VIII, нашо́вхує на наукове осмислення причин прийняття такого рішення законодавцем. Отже, новий мовний закон містить ряд труднощів, що потребують додаткової уваги творця нормативно-правових актів, науковців та юристів-практиків. Тоді можливим стане удосконалення законодавчої бази України і, при цьому, використання державної мови в освітньому процесі абсолютно безперешкодно та за допомогою ефективно діючих інституцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Крестовська Н.М., Матвєєва Л.Г.. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести. К.: Юрінком Інтер, 2015. 584 с.
2. Теорія держави та права : навч. посіб. / Білозьоров Є. В та ін. ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. К. : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
3. Скакун О.Ф. Теорія держави і права. Харків : Консум, 2001. 656 с.
4. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 20.12.2019).
5. Шевченко В. Становлення інституту державної мови в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 3. С. 241-245.
6. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квіт. 2019 р. № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19> (дата звернення: 20.12.2019).
7. Гуняк О. Я. Співвідношення приватного та публічного інтересів як прояв дуалізму в праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2014. Вип. 29. Ч. 2. Том 4/1. С.20-24.
8. Правила оформлення проектів законів та основні вимоги законодавчої техніки (Методичні рекомендації) : Правила, Рекомендації від 01.06.2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0002451-06/sp:wide> (дата звернення: 25.01.2020).
9. Ткачук А. Законодавча техніка : навч. посіб. К : ІКЦ “Легальний статус”, 2011. 268 с.
10. Бодрунова С.С. Концепции публичной сферы и медиакратическая теория: поиск точек соприкосновения. *Журнал социологии и социальной антропологии*. 2011. Том 14. № 1(54). С. 110-132.
11. Оболенський О., Лукін С. Публічне управління: публічна сфера, публічне право і публічна політика – співвідношення понять: зб.наук.праць/

Дніпропетровський регіон. ін-т держ. упр. НАДУ при Президентіві України, 2013. Вип. 2 (17). С.3-11.

12. Риттер М. Политическая сфера как идеал политической культуры. Граждане и власть: проблемы и подходы. М. СПб. : Летний сад. 2001. С. 12–27.

13. Про державну службу: Закон України від 10 груд. 2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення: 10.01.2020).

14. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови) : Рішення Конституційного суду України від 14.12.1999 № 10-рп/99 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99> (дата звернення: 01.02.2020).

15. Словник української мови: в 11 томах. Том 7, 1976. 723 с.

16. Вульгаризм. *Енциклопедія сучасної України* : веб-сайт. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=30110 (дата звернення 02.02.2020).

17. Словник української мови: в 11 томах. Том 1, 1970. 799 с.

18. Про застосування державної мови в освітньому процесі : Лист МОН № 1/9-581 від 17.09.19 року URL: <https://knute.edu.ua/file/NjY4NQ==/435042907cb28a1e21c9d3512a22f5ec.pdf> (дата звернення: 02.02.2020).

19. Словник української мови: в 11 томах. Том 7, 1976. 723 с.

20. Кримінальний процесуальний кодекс: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 10.01.2020).

21. Павлик І. Відмінність понять “державний контроль” і “державний нагляд”: нормативно-правовий аспект. *Науковий вісник*. 2017. Вип. 20. URL:

http://lvivacademy.com/vidavniststvo_1/visnyk20/fail/Pavlyk.pdf (дата звернення: 15.01.2020).

22. Миколенко О.І.. Адміністративний процес та адміністративна відповідальність в Україні. Навчальний посібник. Х.: «Одіссей», 2004. 272 с.

23. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 10.01.2020).

24. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 трав. 1991 р. № 1023-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12> (дата звернення: 10.01.2020).

25. Про призначення Монахової Т.В. Уповноваженим із захисту державної мови: розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 листоп. 2019 р. № 1136-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1136-2019-%D1%80> (дата звернення: 11.01.2020).

26. Про освіту: Закон України від 05 вер. 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n111> (дата звернення: 10.01.2020).

27. Адміністративне право України : підручник/ Битяк Ю. П. ін.; за ред. Ю. П. Битяка. К. : Юрінком Інтер, 2005. 544 с.

28. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1-212-21): Закон України від 07 груд. 1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 17.12.2019).

29. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 213-330): Закон України від 07 груд. 1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10> (дата звернення: 19.12.2019).

30. Штрафи за порушення мовного закону відклали на три роки. *Слово і діло. Аналітичний портал* : веб-сайт. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/04/25/novyna/polityka/shtrafy-porushennya-movnoho-zakonu-vidklaly-try-roky> (дата звернення 20.12.2019).

АНОТАЦІЯ

Актуальність. Освітня сфера є площиною обов'язкового використання державної мови. Сьогодні причиною цього є не тільки конституційний статус української мови, а й факт внесення її до переліку тих сфер, в яких слід дотримуватися норм нового мовного закону. Мова йде про Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 року, що набув чинності 16 липня 2019 року. Таким чином законодавець встановив акцент на необхідності використання державної мови під час процесу досягнення здобувачем освіти очікуваних результатів навчання, а саме тих знань та навичок, які слугують основою розвитку особи в напрямку вдосконалення своїх життєво необхідних умінь. Тож варто приділити увагу «мовному» обов'язку в сфері реалізації освітньої діяльності, що дозволить зародити у свідомості кожної людини, яка навчається, не тільки повагу до мови, як до одного із символів країни, а й до України загалом.

Метою роботи є здійснення аналізу законодавчого регулювання офіційної мови України в освітній сфері.

Згідно окресленої мети, були виокремлені наступні **завдання**:

- 1) проаналізувати термін «правове регулювання» та дію цього інституту на державну мову України;
- 2) визначити проблемні аспекти сфери дії нового мовного закону;
- 3) здійснити аналіз термінологічної бази Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»;
- 4) дослідити нові мовні інституції, які створені для забезпечення використання державної мови в публічних сферах та визначити проблематику їх запровадження;
- 5) проаналізувати застосування заходів контролю за використання української мови в освітньому процесі через призму інституту відповідальності;
- 6) проаналізувати майбутні норми, що будуть регламентувати адміністративну відповідальність за порушення у сфері мовних відносин як

механізм притягнення до відповідальності за протиправне діяння в освітній сфері.

Методологічну основу роботи складають як загальнонаукові, так і спеціальні методи. Діалектичний метод, зокрема, був застосований при аналізі базових теоретичних даних. Застосування аналітичного методу виражається в узагальненні позицій вчених щодо розуміння терміну «правове регулювання», «державна мова», «публічна сфера» тощо. За допомогою формально-логічного методу проаналізовано норми чинного законодавства. Системний метод було застосовано при написанні роботи для забезпечення послідовності та логічності викладення матеріалу.

Загальна характеристика роботи. Робота обумовлена метою та завданнями дослідження та складається зі вступу, двох розділів (один з яких містить два підрозділи, а другий – три), висновків та списку використаних джерел. У вступі визначено актуальність, теоретичну та емпіричну основи об'єкт, предмет, мету, завдання, методологію дослідження, наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дослідження, апробації результатів дослідження та структури наукової роботи. Перший розділ присвячений аналізу правового регулюванню використання державної мови у публічних сферах та термінологічним аспектам її використання у сфері освіти. У другому розділі проаналізовано нові мовно-забезпечувальні інституції, застосування заходів контролю та стягнення до юридичних осіб, а також перспективна відповідальність фізичної особи за порушення мовних зобов'язань. Висновки вміщують підсумки проведеного дослідження.